

YOSH PEDAGOGLARNING PSIXOLOGIK-PEDAGOGIK FAOLIYATIDAGI KOMPITENTLIK MASALALARIGA OID AYRIM MULOHAZALAR

Xabilova Sitora Tursunmurodovna

Termiz davlat universiteti ta'lim va tarbiya nazariyasi
va metodikasi (maktabgacha ta'lim) mutaxassisligi magistranti

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada soha mutaxassislarining tadqiqotlaridagi yosh pedagoglarning pedagogik – psixologik faoliyatlarida muhim o‘rin tutgan kompetentlik va uning masalalari haqida bir qator fiklar keltirib o‘tilgan.

Kalit so‘zlar: Pedagog, kompetensiya, pedagogik – psixologik faoliyat, qobiliyat, faoliyat, jarayon.

АННОТАЦИЯ

В статье представлен ряд представлений о компетенции и проблемах, играющих важную роль в педагогической и психологической деятельности молодых педагогов в исследованиях специалистов в данной области.

Ключевые слова: Воспитатель, компетентность, педагогико-психологическая деятельность, способность, деятельность, процесс.

ABSTRACT

The article presents a number of ideas about competence and problems that play an important role in the pedagogical and psychological activities of young teachers in the research of specialists in this field.

Key words: Educator, competence, pedagogical and psychological activity, ability, activity, process.

KIRISH

Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan ulkan silohotlarning muvaffaqiyatiga, eng avvalo, kishilarning o‘z ishlariga mas’uliyat bilan qarashlariga, kundalik mehnat faoliyatida mamlakat taraqqiyotiga hissa bo‘lib qo‘shiladigan savobli ishlarni qila oihslariga bog‘liq.³⁷

³⁷ Fotima Qodirova, Shoista Toshpo‘latova, Nargiza Kayumova, Malohat A‘zamova. Maktabgacha pedagogika. Darslik. “Tafakkur”. Toshkent, 2019. 100-b.

Rivojlangan bozor munosabatlari sharoitida mehnat bozorida ustuvor o‘rin egallagan kuchli raqobatga bardoshli bo‘lish har bir mutaxassisdan kasbiy kompetentlikka ega bo‘lish, uni izchil ravishda oshirib borishni taqozo etmoqda. Xo‘sh, kompetentlik nima? Kasbiy kompetentlik negizida qanday sifatlar aks etadi? Pedagog o‘zida qanday kompetentlik sifatlarini yoritish zarur. Ayni o‘rinda shu va shunga yondosh g‘oyalar yuzasidan so‘z yuritiladi.

Inglizcha “competence” tushunchasi lug‘aviy jihatdan bevosita “qobiliyat” ma’nosini ifodalaydi. Mazmunan esa “faoliyatda nazariy bilimlardan samarali foydalanish, yuqori darajadagi kasbiy malaka, mahorat va iqtidorni namoyon etish”ni yoritishga xizmat qiladi.

“Kompetentlik” tushunchasi ta’lim sohasiga psixologlarning ilmiy izlanishlari natijasida kirib kelgan. Psixologik nuqtai nazardan kompetentlik “noan’anaviy vaziyatlar, kutilmagan hollarda mutaxassisning o‘zini qanday tutishi, muloqotga kirishishi, raqiblar bilan o‘zaro munosabatlarda yangi yo‘l tutishi, noaniq vazifalarni bajarishda, ziddiyatlarga to‘la ma’lumotlardan foydalanishda, izchil rivojlanib boruvchi va murakkab jarayonlarda harakatlanish rejasiga egalik”ni anglatadi.

Kasbiy kompetentlik mutaxassis tomonidan alohida bilim, malakalarning egallanishini emas, balki har bir mustaqil yo‘nalish bo‘yicha integrativ bilimlar va harakatlarning o‘zlashtirilishini nazarda tutadi. Shuningdek, kompetentsiya mutaxassislik bilimlarini doimo boyitib borishni, yangi axborotlarni o‘rganishni, muhim ijtimoiy talablarni anglay olishni, yangi ma’lumotlarni izlab topish, ularni qayta ishlash va o‘z faoliyatida qo‘lly bilishni taqozo etadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Pedagogikada kompetent yondashish mutlaqo yangi hodisa emas, balki uning irmoqlari uzluksiz rivojlanib boruvchi ta’lim jarayonlarida mavjud bo‘lib, ular bosqichma-bosqich shakllangan edi. «Mahorat», «malaka», «salohiyat» masalalari, faoliyat, shu bilan birgalikda, bir qator faoliyatlarning birikuvi M.N.Skatkin, I.Ya.Lerner, V.V.Kraevskiy, G.P.Shedrovidskiy, V.V.Davidov va boshqa pedagogika sohasining olimlari ilmiy asarlari asosini tashkil etgan³⁸.

N.V.Kuzmina, A.K.Markova, E.F.Zeer, V.A.Slastenin, T.F.Loshakova o‘qituvchining «kasbiy kompetentlik» haqida ko‘plab ishlarni amalga oshirganlar³⁹.

Kasbiy kompetentlik quyidagi holatlarda yaqqol namoyon bo‘ladi:

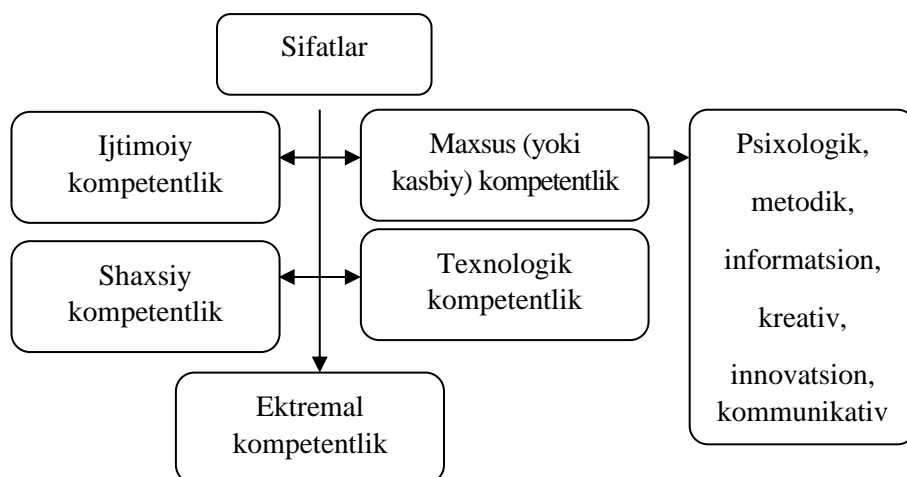
- A) murakkab jarayonlarda;
- B) noaniq vazifalarni bajarishda;

³⁸ Yusupov E. Inson kamolotining ma’naviy asoslari. T. Universitet, 1998.-184 b.

³⁹ G‘ulomov. X.R. Raimov. va boshqalar. “Ta’lim-tarbiya sifati va qirralari”. T; «Fan va texnologiyalar». 2004.

- C) bir-biriga zid ma'lumotlardan foydalanishda;
D) kutilmagan vaziyatda harakat rejasiga ega bo'la olishda.

Kasbiy kompetentlik negizida quyidagi sifatlar aks etadi:

Quyida kasbiy kompetentlik negizida aks etuvchi sifatning mohiyati qisqacha yoritiladi.

1. Ijtimoiy kompetentlik – ijtimoiy munosabatlarda faollik ko'rsatish ko'nikma, malakalariga egalik, kasbiy faoliyatda sub'ektlar bilan muloqotga kirisha olish.

2. Maxsus kompetentlik – kasbiy-pedagogik faoliyatni tashkil etishga tayyorlanish, kasbiy-pedagogik vazifalarni oqilona hal qilish, faoliyati natijalarini real baholash, BKMni izchil rivojlantirib borish bo'lib, ushbu kompetentlik negizida psixologik, metodik, informatsion, kreativ, innovatsion va kommunikativ kompetentlik ko'zga tashlanadi. Ular o'zida quyidagi mazmunni ifodalaydi:

1) psixologik kompetentlik – pedagogik jarayonda sog'lom psixologik muhitni yarata olish, talabalar va ta'lim jarayonining boshqa ishtirokchilari bilan ijobiy muloqotni tashkil etish, turli salbiy psixologik ziddiyatlarni o'z vaqtida ang'lay olish va bartaraf eta olish;

2) metodik kompetentlik – pedagogik jarayonni metodik jihatdan oqilona tashkil etish, ta'lim yoki tarbiyaviy faoliyat shakllarini to'g'ri belgilash, metod va vositalarni maqsadga muvofiq tanlay olish, metodlarni samarali qo'llay olish, vositalarni muvaffaqiyatli qo'llash;

3) informatsion kompetentlik – axborot muhitida zarur, muhim, kerakli, foydali ma'lumotlarni izlash, yig'ish, saralash, qayta ishlash va ulardan maqsadli, o'rinli, samarali foydalanish;

4) **kreativ kompetentlik** – pedagogik faoliyatga nisbatan tanqidiy va ijodiy yondashish, o‘zining ijodkorlik malakalariga egaligini namoyish eta olish;

5) **innovatsion kompetentlik** – pedagogik jarayonni takomillashtirish, ta’lim sifatini yaxshilash, tarbiya jarayonining samaradorligini oshirishga doir yangi g‘oyalarni ilgari surish, ularni amaliyotga muvaffaqiyatli tatbiq etish;

6) **kommunikativ kompetentlik** – ta’lim jarayonining barcha ishtirokchilari, jumladan, talabalar bilan samimiy muloqotda bo‘lish, ularni tinglay bilish, ularga ijobiy ta’sir ko‘rsata olish.

3. **Shaxsiy kompetentlik** – izchil ravishda kasbiy o‘shiga erishish, malaka darajasini oshirib borish, kasbiy faoliyatda o‘z ichki imkoniyatlarini namoyon qilish.

4. **Texnologik kompetentlik** – kasbiy-pedagogik BKMni boyitadigan ilg‘or texnologiyalarni o‘zlashtirish, zamonaviy vosita, texnika va texnologiyalardan foydalana olish.

5. **Ektremal kompetentlik** – favqulotda vaziyatlar (tabiiy ofatlar, texnologik jarayon ishdan chiqqan)da, pedagogik nizolar yuzaga kelganda oqilona qaror qabul qilish, to‘g‘ri harakatlanish malakasiga egalik.

NATIJAR VA MUHOKAMA

L.M. Dolgova⁴⁰, P.V. Simonov⁴¹ va boshqalarning fikricha, kompetentlik – olingan bilimlarga asoslangan holda harakat qila olishlik demakdir. Namunalarga o‘xshash harakatlarni ko‘zda tutadigan “bilim, ko‘nikma va malakalardan” farqli o‘laroq, kompetentlik universal bilimlarga asoslangan holda mustaqil faoliyat tajribasini nazarda tutadi. “Kompetentlik – ijtimoiy amaliyot ko‘rinishidagi bilim va ko‘nikmalarning mavjudligi bo‘lib, u ta’lim jarayoni natijalariga ijtimoiy-madaniy talablar va jamiyat tomonidan talablar qo‘yiladigan hollarda namoyon bo‘ladi”, – deb ta’kidlaydi L.M. Dolgova.

XULOSA

Xulosa qilib aytadigan bo‘lsak, bozor munosabatlari sharoitida mehnat bozorida yuzaga keladigan kuchli raqobatga bardoshli bo‘lish ehtiyoji har bir mutaxassisni o‘zida kasbiy kompetentlik va unga xos sifatlarni tarkib toptirishga undaydi. Lug‘aviy

⁴⁰ Yarysheva L.M., Dolgova A.A., Arzhakova O.V., Volynskij A.L., Vakeev N.F. The effect of the nature of a liquid medium on the rates of craze tip advance and craze widening in poly(ethylene terephthalate) // ВМС. Серия А. 2002. №8. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/the-effect-of-the-nature-of-a-liquid-medium-on-the-rates-of-craze-tip-advance-and-craze-widening-in-poly-ethylene-terephthalate> (дата обращения: 23.04.2022).

⁴¹ Simonov, P. (1999). [The functional asymmetry of the limbic structures of the brain]. Zhurnal vyssheĭ nervnoĭ deiatelnosti imeni I P Pavlova. 49. 22-7.

jihtadan “qobiliyat”, mazmunan esa “faoliyatda nazariy bilimlardan samarali foydalanish, yuqori darajadagi kasbiy malaka, mahorat va iqtidorni namoyon eta olish” ma’nosini anglatuvchi kompetentlik negizida muayyan sifatlar namoyon bo’ladi. Xususan, pedagogga xos kasbiy kompetentlik negizida ijtimoiy, maxsus (psixologik, metodik, informatsion, kreativ, innovatsion hamda kommunikativ), shaxsiy, texnologik va ekstremal kompetentlik kabi sifatlar aks etadi. Bir qator, xususan, A.K.Markova⁴² hamda B.Nazarovlarning⁴³ tadqiqotlarida pedagogik kompetentlikning tarkibiy asoslari qayd etib o’tilgan. Pedagogning kasbiy kompetentsiyasi pedagogik (o’quv va tarbiya) jarayonni samarali, muvaffaqiyatli tashkil etilishini ta’minlaydi. Kasbiy kompetentsiyaga ega bo’lish uchun pedagog o’z-o’zini izchil rivojlantirib borishga e’tiborni qaratishi zarur. O’z-o’zini rivojlantirishda pedagogga “Individual rivojlanish dasturi” qo’l keladi. Zero, ushbu dasturda pedagogda mavjud bo’lgan kompetentlik sifatleri va rivojlantirish zarur bo’lgan sifat, BKMni aniq, xolis ifodalash mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Fotima Qodirova, Shoista Toshpo’latova, Nargiza Kayumova, Malohat A’zamova. Maktabgacha pedagogika. Darslik. “Tafakkur”. Toshkent, 2019.
2. G’ulomov. X.R. Raimov. va boshqalar. “Ta’lim-tarbiya sifati va qirralari”. T; «Fan va texnologiyalar». 2004.
3. Simonov, P. (1999). The functional asymmetry of the limbic structures of the brain. Zhurnal vyssheĭ nervnoĭ deiatelnosti imeni I P Pavlova.
4. Slastenin V.A., Isaev I.F. Pedagogika. – M.: Akademiya, 2005.
5. Yarysheva L.M., Dolgova A.A., Arzhakova O.V., Volynskij A.L., Bakeev N.F. The effect of the nature of a liquid medium on the rates of craze tip advance and craze widening in poly (ethylene terephthalate) // BMC. Серия А. 2002. №8. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/the-effect> of the nature of a liquid medium on the rates of craze tip advance and craze widening in poly ethylene terephthalate.
6. Yusupov E. Inson kamolotining ma’naviy asoslari. T. Universitet, 1998.
7. Meligaliyevich Q. A. NEW UZBEKISTAN IN A NEW NEIGHBORHOOD RELATIONS WITH THE COUNTRIES OF CENTRAL ASIA //Eurasian Journal of Academic Research. – 2021. – T. 1. – №. 6. – С. 12-19.

⁴² Markova A. K. 1990. Formirovanie motivatsii ucheniya: Kniga dlya uchitelya [Forming of Learning Motivation: Teacher’s Book]. Moscow: Prosveshcheniye. Маркова А.К. Психология профессионализма. – М.: Знание, 1996.